

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ РАННІХ ПОЕМ ВАЛЕР'ЯНА ПОЛІЩУКА

Олеся Омельчук

Кандидат філологічних наук, науковий співробітник,
Відділ теорії літератури,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ (УКРАЇНА),
01001, Київ, вул. М. Грушевського, 4,
e-mail: omelchuk_olesia@ukr.net

UDC: 821.161.2. - 82-1 Поліщук В.

РЕФЕРАТ

В основі статті лежить *порівняльний аналіз* ранніх поем Валер'яна Поліщука, покликаний розкрити естетичну, формальну і специфічну онтологічну картину світу, репрезентовану творами письменника. *Показано*, що ранні Поліщуківі поеми побудовані на однакових принципах тематизації та організації художнього матеріалу. Особливістю поезики цих творів є їхня тематична поліцентричність, однотиповість поетичних образів і концептів, єдина світоглядна основа. Авторка статті приходить до *висновку*, що : 1) ранні поеми митця показують процес зародження та кристалізації концептуальних поетичних компонентів, які розвиватимуться у його пізнішій творчості; 2) попри еkleктизм, схематизм, описовість, ранні поеми Поліщука містять і внутрішній семантичний рівень, закодований у системі оригінальних рівнорівневих образів; 3) найбільш художньо вивершеними у поемах Поліщука є фрагменти із описами природи. Щодо двох інших тематичних сегментів (онтологічні візії та політичні сюжети) ці фрагменти можуть сприйматися і як автономні, і як взаємозалежні; 4) у запропонованій інтерпретації творчість Поліщука демонструє єдність його художніх і теоретичних позицій, зумовлену матеріалістичним трактуванням світу, яке вплинуло на відповідні «геометричні», «біологічні», «тілесні» смисли, закладені у Поліщуківих текстах.

Ключові слова: поема, тематична поліцентричність, матерія, «лінія», «крапка».

ABSTRACT

Olesia Omelchuk. Specifics of the poetics of the early Valerian Polishchuk's poems.

The article presents a comparative analysis of early poems by Valerian Polishchuk, designed to reveal aesthetic, formal, and specific ontological picture of the world that is represented in the works of the writer. The article shows that the poems of the early period are built on the similar principles of organosation of artistic material and with regard to the choice of themes. The specifics of the poetics of these works is their thematic polycentricity, uniformity of poetic images and concepts, a unified ideological basis. The author of the article concludes that: 1) early poems show the artist's process of conception and crystallization of the conceptual

poetic components that develop in the poet's later works; 2) despite the eclecticism, schematism, descriptiveness, the early poems also contain an internal semantic level, encoded in the system of multi-level images; 3) fragments of descriptions of nature are the most artistically complete. As for the other two thematic segments (ontological visions and political themes), those fragments can be perceived as independent as well as interdependent; 4) the proposed interpretation of Polishchuk's work demonstrates unity of artistic and theoretical positions caused by materialistic interpretation of the world that affected the corresponding «geometric», «biological», «physical» meanings, inherent in Polishchuk's texts.

Key words: poem, thematic polycentricity, matter, «line», «dot».

Валер'ян Поліщук упродовж 1919–1925 років опублікував двадцять поем. Першою світ побачила поема під назвою «Сказання давнєє про те, як Ольга Коростень спалила» (1919). Наступними були поеми «Онан», «Бунтар», «Великий Хам», надруковані у першому виданні поетичної збірки «Книга повстань» (1922). Через три роки з'явилася книжка «15 поем», усі тексти якої датовані 1921–1923 роками, і окремо вийшла велика за обсягом «Європа на вулкані». У першій половині 1920-х років, за свідченням І. Капустянського [1], письменник працював над поемами «Роден і Роза» та «Григорій Сковорода», які вийшли у світ 1929 і 1930 року відповідно.

На першу половину 1920-х років припадає публікація багатьох статей Поліщука, критичних відгуків, афоризмів, автобіографії, poradника «Як писати вірші» (1921), а також вихід низки поетичних збірок («Сонячна міць» 1920 року, «Вибухи сили» 1921 року, «Книга повстань» 1922 року, «Радіо в житах» 1923 року, «Жмуток червоного» і «Дівчина» 1924 року, «Громохий слід» 1925 року). І поеми, і вірші цього періоду несуть на собі відбиток авторського пошуку, у них чітко проглядається зародження та кристалізація тих поетичних структуротворчих компонентів, які стануть у Поліщуків творчості не просто лейтмотивними, а концептуальними.

Об'єктом аналізу даної статті є поеми, які увійшли до «Книги повстань» і до збірки «15 поем». Тексти, надруковані у цих двох книгах, об'єднує не тільки період написання, а й суттєва подібність принципів тематизації та організації художнього матеріалу.

Кожна з поем Поліщука, якщо розглядати її окремо, свідчить про літературний дискурс цього письменника як про такий, що не містить оригінальної інтерпретації світу чи виразної стилістики. Коли ж узяти до уваги усі Поліщуківі поеми 1921–1923 рр., вони продемонструють існування спільних структурних принципів та єдиної світоглядної основи, яка зумовила саме таку, а не інакшу картину світу. Саме порівняльний аналіз оприявнює оригінальні художні здобутки письменника, та показує, що, крім еkleктизму, стилістичного пошуку, проблемної композиції, описових конструкцій, тодішня творчість письменника базувалася на органічних для його світогляду образах і концептах, які пізніше продовжуються у його теоретичних формулюваннях.

Вже у жанрових характеристиках помітна спроба В. Поліщука подолати шаблони читачьких очікувань і літературної традиції: поема «Ньютон», за авторськими визначеннями, – це «легендарна поема», «Капітан Шредер» – «аеропланна поема», «Ярина Курнатовська» – «ритмований роман». Втім, згадані жанрові характеристики залишаються на рівні інтриги, ніяк принципово на змістові сенси того чи іншого твору не впливаючи. Радше навпаки: представлені тексти відзначаються повторюваними композиційними прийомами і смислами.

Кожна з названих поем має конкретне тематичне спрямування з відповідним героєм і сюжетним розвитком, як це часто відбито у назвах («Дума про Бармашиху», «Ньютон», «Онан», «Великий Хам», «Франко в труні» та ін.). Сам Поліщук у своєму автобіографічному нарисі пояснював, що його твори «своїм змістом завжди близькі до настроїв, які панують у суспільстві в відповідну їм пору: так, суд над есерами викликав поему „Ленін”, дискусії національних проблем – „Адигейського співця”, трагічний стан і роздвоєння українського інтелігента – „Ярину Курнатовську”, „Європу на вулкані” – японський землетрус і дискусії межі „ленінцями” і „троцькістами”, „Ньютона” – теорія Фройда й апогей Айнштайна, поеми „Коло”, „Роден і Роза” – побут родини...» [2, с. 349]. Насправді у більшості поем автор розвиває кілька смислових напрямів, які, переходячи із поеми в поему, репрезентовані однотиповими поетичними фігурами.

Усі головні герої Поліщуківих поем є персонажами, біографії яких рухаються у розріз із панівною реальністю, чи то суспільно-політичною, чи то біологічно-детермінованою, чи культурно-мистецькою. Всі вони, будучи бунтарями, революціонерами, геніями, презентуються як особистості-нонкомформісти, і для більшості їхній життєвий вибір завершується трагічно, що в окремих поемах, відповідно до стратегій раннього соцреалізму, автор згладжує ідеологічно витриманою оптимістичною кінцівкою («Бунтар», «Дума про Бармашиху», «Адигейський співець»).

Зазвичай головні персонажі в Поліщуківих поемах характеризуються через зображення їхньої тілесної сутності, точніше, їхнього «внутрішнього» тіла, яке завжди стає понівеченою плоттю, у яку хтось чи щось вривається, деформує чи руйнує її. Так, у поемах «Онан» і «Ньютон» головні герої відмовляються від «заклику плоті»; у поемі «Дівчина» героїня обмінює свою дівочість на визволення комуністів; у поемі «Ярина Курнатовська» сестра героїні стає повією, а агентка ЧК Таня ідеологічну відданість має доводити через інтимні стосунки з «ворогом»; у поемі «Адигейський співець» згвалтована Зурна говорить Іскандерові про себе як про людину, яка живцем «гниє», а сам Іскандер чинить самогубство, стрибнувши у прірву та перетворившись на «кривавий фляк»; після вчиненого терору, де розриваються людські тіла («гниль до

гнилі»), гине і сам герой поеми «Бунтар»; картини роздушеного мозку під час війни і розчавленого на «червоний фляк» тіла присутні у «Людській поемі». Мотиви запліднення, народження і помирання, які також присутні у багатьох творах Поліщука, у ранніх поемах трактуються як зіткнення якоїсь зовнішньої сили і людської плоти, одним із вражаючих прикладів чого є уривок із поеми «Франко в труні»: «Коли маленький рот мій вперше / Скривився зморщений і синій, / У повіні узгільного повітря захлинувшись. / Воно запакувалося у нас, у бронхи, / Впивалося шпильками в ціле тільце, / Що раною жило, / Одірване од матернього лона» [4, с. 279–280¹]. І тоді, коли тіло є раною, і тоді, коли стає фляком, воно наближене до хаотичної, невизначеної, масоподібної субстанції.

Художній дискурс Поліщука насичений образами, які вписані у предметний і біологічний світ, утворені на основі порівняльних зворотів, що побудовані за принципом уподібнення тілесного та предметного: «легені дзвіниці», «ладан як гнила кров», «ноги хреста» (поема «В монастирі»); «чорні жили рельс», «ганки немов телята», «біла волосінь» телеграфних стовпів («Людська поема»); «залізні ребра заводу», «димарі, як велетенські зуби щучі», будинки «як животи людські» («Ленін»); «тирса шипіла стиснувши зуби», вітер «на пальцях пішов на розвідку», «вікон розверзнуті пащі», «забилось серце без м'яса», «пальці машини», «залізне серце машини» («Асканія Нова»). Нагромадження структурно однотипних метафор і порівнянь, які складаються із двох іменників (волосінь стовпів, жили рельс, ладан як кров тощо), посилюють ефект каталогізації і схематизації тексту в цілому.

Властивий для Поліщука образний простір виростає зі специфічного авторського погляду на буття матеріального світу, форми і процеси якого у контексті запропонованої картини світу, зводяться до чергування або взаємодії «крапок» і «ліній», згущення і розтікання. Чи то в описових конструкціях, чи у розлогіх метафорах, Поліщук звертається до «геометричних» аналогій, приписуючи відповідне бачення світу героям власних поем (Ньютонові, Іскандерові, Бунтареві). Один із найбільш виразних прикладів такої тенденції зустрічаємо у фрагменті поеми «Ленін», де віру в майбутній технологічний прогрес Поліщук подає у вигляді думок Леніна: «Пилина солі з макове зерно / Розсіє світло матовим туманом, / І крихта цинку, / Мов камфора у жили, / Теплінь лагідну рознесе / По м'якій оболоні атмосфери. / І не злякаються, що вирветься тоді, / Енергія увільнених атомів: / Її у комбінаціях надгеніальних / Клітини мозку опанують, / Щоб радісна земля / Не стала знов туманність. / І обрій для людей / Аж до сузір'я піде / В просто-

¹ Тут і далі у цитатах з творів В. Поліщука збережено авторський правопис.

рах банних» [4, с. 46]. Тут рух відбувається від «цятки» до «лінії»: з одного боку, присутні поетичні фігури, що відсилають до процесів скупчення, концентрації, замкнутості («пилина солі», «макове зерно», «крихта цинку», «атоми», «клітини»), а з іншого, – до процесів, що так чи інакше пов'язані з розтіканням, розсіюванням, звільненням. То будучи цяткою, тобто стиснутою, сконцентрованою матерією, то вивільняючись і переходячи у лінійні форми, такі рухи нагадують спіраль, яка то стискається, то розпружується, а своїми обрисами подібна до вихору, хвилі, зигзагу.

Наведений фрагмент із поеми «Ленін» показує, у який спосіб світоглядний концепт трансформується у структурі тексту. Адже у ньому присутні два плани: зовнішньо-описовий, який оповідає про науковий прогрес комуністичного майбуття, і «внутрішній», у якому через сукупність певних образів та властивостей зашифровано спіралевидну модель світоустрою. Творення поетичних структур через геометричні кореляції спостерігалося і у образах та мотивах, про які йшлося вище, але з тією різницею, що суміщення предметного й тілесного виходило із подібності зовнішніх обрисів, а рядки із поеми «Ленін» закодовують ідею спіралі у системі образів та принципах взаємодії між ними. Вони позначають потік матерії, який то завмирає (крапка), то розвивається (лінія, хвиля, вихор).

Основною формою оповіді ранніх Поліщукових поем є описова конструкція, у яких превалує не емоція, а констатація. Критик І. Капустяньський називав заслугою В. Поліщука те, що той започаткував в українській літературі сюжетний «революційний епос». Але у поемах письменника присутня не лише «революційна» подієвість. Крім чільної тематичної лінії, Поліщукові поеми містять ще два типи сегментів, які можуть сприйматися – стосовно провідної тематичної оповіді – як автономні. Перший – це пейзаж, а другий – онтологічна візія світу. Кожен із них має свою формальну і естетичну специфіку.

Зображення природи у ранніх Поліщукових поемах найбільш художньо довершені, порівняно із викладом онтологічних ідей та політичних сюжетів. Іноді у такі фрагменти вмонтовані пропагандистського кшталту рядки, що покликані змінити той чи інший акцент на політичний, внаслідок чого утворювався еkleктичний наратив з різким перепадом між сенсами та настроями, як от уривок поеми «В монастирі»: «Вечір гаснув. / Прозора вохкість, / Як плодоча сила, розливалась, / І хмари біля сонця / Рожевий крем ковтали, / А по краях то золоті то сірі / Лазили гусениці. / Озера на лугах, / Як потускнілі краплі живого срібла, / На середині мутні, / А по краях блищать. / І коло мідяне білішає, як у горнилі, / Щоб, як розплавиться, / Порозливати місячну воду / По деревах та по карнизах, / А на хрестах і банях / Запалити свічі. / Щоб у його м'якому павутинні / Дитячі голоси / Плели червоними вінками / Інтернаціонал» [4, с. 241–242].

У поемі «Асканія Нова» після великого зачину, що транслює ідею облагородження дикого степу («Та гей, гей, гей і буде ж бій»), графічно відділяється сегмент, що починається з розгорнутого образу *степового вечора*. Описова форма викладу має тут виключно художній характер: Вечір, як чорний дим, / Забився в кущі волохаті – / Смокче віти дерев, / Туї, як мул, насотав. / Чорним мастким снитієм / Набився в колосся сосон. / Помотався між листям акацій, / Як чорная вовна. / Жде. / Хоче зайняти світлі місця: / Дорожки і галяви в саду, / Де небо зелене й прозоре, / Як одеколон [4, с. 287]. У наступних рядках цієї поеми природа розливається, снує, наливається, але поступово опис природи іде на спад, а відтак помітно спадає художність нарративу.

Надзвичайно яскравими прикладами розгорнутого пейзажу є опис туману в поемі «Адигейський співець» [4, с. 58], а також зображення сонця у поемі «Ярина Курнатовська» [4, с. 155]. В обох випадках автор експлуатує типові для своєї творчості образи, що позначають процеси та властивості або масоподібного, або лінійного, гострого, обірваного гатунку. Усі вони наповнені внутрішньою динамікою, що акцентована дієслівними словоформами (вечір: забився в кущі, набився в колосся, помотався; соняшний павук: розтягнув сітку, почіпляв кінці, павутини намотавши; туман: спакувався в кручі, торкається, спішить похапливо, рветься, зникає тощо).

Поетичні фігури, які творять пейзажі (образ вечора у поемі «В монастирі» та у поемі «Асканія Нова», образ туману в «Адигейському співці» та образ сонця у «Ярині Курнатовській»), позначають і самі позначені через процеси скупчення (дим, куш, хмара, крем, крапля, вовна, мул, клоччя, коло) чи руху (розплавлення, розтягнутість), а також завжди містять у собі одну із властивостей, – або волохатість, пом'ятість, вогкість, мутність, або прозорість, яскравість, блиск.

Ще один тематичний сегмент Поліщукових поем репрезентує світ як рух матеріального потоку. Саме цей напрям у творчості В. Поліщука стає концептуальною рамкою, яка обіймає та обґрунтовує основні смисли його творів. Приміром, після заголовку і перед власне текстом поеми «Коло» письменник подає схему, де перераховує складові Всесвіту, а саму поему обрамлюють візії космічного простору, які автор окреслює за допомогою образів-рухів та образів-звуків. Енергія, сонячні системи, стихії, час і простір, відповідно до його трактування, кружляють, хвилеподібно рухаються, переростають у «складові рухи» та «криві інтегральні». Рух матерії Поліщук уподібнює до потоку, що повсякчас вібує, набуває спіралевидних форм, переростає у коло: «Басує / Громохка / Симфонія / І рух од руху родиться, / В енергіях вирує, / І кружаться системи спіралями у безвість, / Розкидані рукою часу і простору» [4, с. 251]. У «Людяній поемі» ідея космічної спіралі порівнюється із колами

на воді, котрі накладаються одне на одного: «Життя іде одним потоком, / А кожен має власний німб / Своїх думок, переживань та інтересів, / Вони пересікаються, зливаються, як соняшні плями / в лісі на доріжці, / І по потокові тому пливуть, / Мов круги по воді / (Де камінці лякались), / Щоб полетіти у безодню водоспаду. / А кожен круг із іншим центром» [4, с. 229]. Цей поетичний фрагмент відтворює ідею структури, яка складається із багатьох самодостатніх центрів, що водночас включені у загальну цілість, а на ще вищому рівні є потоком матеріального буття. Саме такими – тематично поліцентричними – є поеми Поліщука.

Спробу охопити логіку буттєвого плину письменник здійснює у поемі «Ньютон». Тут наратор включає в оповідь про безмежність буття свій власний голос: «І не хватає сил / Ті радіо-напружені чекання змалювати, / Які природа-мати/Вложила в тінь свого життя. / Яка безмірна сила творчого огню / Бренить із кожного атома / У кожному метелику живому./Від того радісний туман / Думок широких, як океан, / У головій моїй колишеться невпинно. / А ця, до божевілля, радість/ Тому, / Що всесвіт вже на самому світанку / Своїх видінь космічно-вихруватих / Лагідно колихав події, явища й закони...» [4, с. 100–101]. Зображення природи та голос наратора існують у взаємодії, коли «радіо» асоціюється і зі звуком комахи, і заклик до коїтусу, і каналом інформації, і вібрацією самого життя.

Початкові рядки поеми «Ньютон» та назва поетичної збірки «Радіо в житах» обігрують ідею єднання природного з індустріальним, яке відбувається на зламі, через зіткнення двох «речей» чи властивостей. Виконана художником В. Єрмиловим обкладинка поетичної збірки «Радіо в житах» містила графічну стилізацію хвилі-зигзагу, що означала ситуацію перманентного перепаду, перехід від точки до точки, від лінії до її зламу. Боротьба, яка, відповідно до Поліщуківих уявлень, відбувається всередині матерії та людського єства, наявна і в структурі його текстів, позначається на принципах творення образів та взаємодії між ними.

Кожен із трьох тематичних сегментів, що присутні у Поліщуківих поемах, може сприйматися як автономний чи залежний стосовно двох інших, а також як такий, що пояснює чи пояснюється ними. Іноді автор пов'язує їх тим чи іншим мотивом. У поемі «Коло», наприклад, політичний сюжет включає опис зачаття у жіночому нутрі, а тоді переходить у мотив народження людини, який тут трактується як відрив одного «шматка» матерії від іншого («І прибавала шпичаста головка в клітині / Нові простори у майбутнє. / Одна мільйонна викришка з людини / Пішла в життя, у безвість, у світі» [4, с. 265]. У наступних строфах мотив запліднення/розмноження переходить у космогонічний вимір: «Одна клітина творча – свідкує вібрионом, /А друга розбухає спорангієм живим. / Розсіє мох той чуло-зеленовий / І буро-роговаті головчаті волокна / Під-

німе знов, як хутро, / У сотнях мільонів, / Ростворених, розкиданих по площині землі» [4, с. 265].

У поемі «Ньютон» тематичні варіації також починаються від мотиву розмноження/коїтусу, опис якого поступово переходить у зображення фізичних сил матерії. І сам момент найвищої сексуальної напруги, і наступний перехід до рівноваги зображено у поемі за допомогою математичних і геометричних знаків: «І враз, / Як блискавка темноту освітила, / І роскоїлася як довгий ремінь / Парабола планетних рухів. / Як дріт розпечений до біла / Огневі, тонкі смуги / Пішли кругом / З дзижчанням диким орбіт. / І сектори притяжіння / Поміж тілами / В космічний океан / Мов дзиги загули. / Розгон дають планетам / Що протікають коло сонць, / А ті на обротах їх повертають / Креслити еліпсами біг. / І цифри в комбінаціях живих, / Як мільони риб виходять; / Математичні знаки, / Немов чудовиська зо дна морів встають, / Опанувати рух планет [4, с. 117–118]. Мотив плідності виступає відповідником потоку сперми і смерті, самої природи, в якому відбуваються «вибухи» різноманітних сил. Плідність у цій поемі Поліщука порівнюється із органом, зливою, соком рослин, електрикою у проводах, тобто із властивістю, яка пронизує усю Поліщуківу творчість і візуально нагадує рух лінії (потоковість, плинність, хвилеподібність, виткання).

У такий самий спосіб, як В. Поліщук зображає потоки матерії, відбувається і формальна організація художнього матеріалу. Текст структурується на кшталт матерії або ж світової лінії (потоку), для якої завмирання, збій, складки, викривленість характерні не меншою мірою, ніж рухомість, плавність, пульсація. Перепади всередині художньої композиції (версифікаційні, семантичні, естетичні) були викликані у Поліщуківій творчості не лише епігонськими та пошуковими чинниками, а й передбачені самою авторською концепцією творчості.

У зв'язку зі своєрідним трактуванням світу, окремим постає питання співвідношення у поемах Поліщука політичних сюжетів із онтологічними концептами та картинами природи. Технічно ці сегменти могли поєднуватися досить штучно (про що йшлося вище), а ідейно політичні та онтологічні концепти можуть трактуватися і як антагоністичні, і як взаємопов'язані.

У рядках із поемі «Коло» говориться про те, що всі події історії, долі людей та істот є рівноцінними. Тому замах народовольців на імператора у висвітленні Поліщука – це не лише боротьба народу за волю. Під поверхнею політичних процесів Поліщук завжди убачав рух незмінних, біологічних і фізичних сил природи: «За маси – одиниці. / І це була одна у безлічі подій / У ланцюгу ковточків часу – років / Між юрбами світів. / А в кожного широкі повні очі / На цілий простір звезд, рослин, – / І кожному у серці рухи» [4, с. 259].

У такий спосіб здійснювалася і десакралізація революційної ідеології, і її натуралізація. З одного боку, у плинному потоці матерії революція не мала якоїсь особливої цінності, нічим не відрізнялася від будь-якого іншого, найбанальнішого факту буття, а з іншого, вона розцінювалася як подія, що є такою ж закономірною і природною, як звук комах чи плин соків у рослині.

Отже, порівняльний аналіз поем В. Поліщука 1921–1923 років констатує значну подібність їхньої структури, однакові принципи побудови поетичних фігур та композиції. Більшість із поем містять два чи три тематичних блоки. У деяких поемах ці сегменти (зображення природи, описи матеріального потоку, політичні сюжети) плавно переходять один в один, у деяких – штучно поєднуються, а в цілому можуть сприйматися і як семантично незалежні, і як взаємопов'язані. Так чи інакше, кожен із тематичних фрагментів доволі легко виділити із загального наративу та прослідкувати його перехід до іншого, позаяк кожен фрагмент має свої події, естетичні та стилістичні прикмети.

Усі тематичні блоки Поліщуківих поем насичені образами, що відсилають до тих чи інших форм і властивостей матерії. У творах письменника превалюють описові конструкції, але при пильнішому погляді за ними криються «внутрішні» семантичні рівні, що обертаються навколо ідеї світової лінії/матеріалістичного потоку / спіралі. Природу і людський світ Поліщук описує як рух форм і енергій, що співіснують у буттєвому плинні як рівноцінні, як змінні властивості (блискучого і мутного, стиснутого і звільненого, масоподібного і лінійного). Специфічне матеріалістичне трактування світу вплинуло на відповідні «геометричні», «біологічні», «тілесні» смисли, присутні у ранніх поемах письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Капустянський І. Поет життєвої динаміки Валеріян Поліщук // Червоний шлях. – 1924. – № 7–8. – С. 224–250.
2. Самі про себе: автобіографії українських митців 1920-х років / упор. Р.Мовчан. – Київ : ТОВ «Видавництво „Кліо”», 2015. – 640 с.
3. Поліщук В. Книга повстань: Поезії 1919–1921 років. – Харків : Всеукраїнське видавництво, 1922. – 120 с.
4. Поліщук В. 15 поем. 1921–1924 рр. – Харків : ДВУ 1925. – 296 с.

REFERENCES

1. Kapustianskyi, I. (1924), "Poet of vital dynamics Valerian Polishchuk" ["Poet zhyttievoi dynamiky Valeriiian Polishchuk"], *Chervonyi shlahk*, No 7-8, pp. 224-250. (in Ukrainian).
2. Movchan, R. (Comp.). *Most of himself: autobiography Ukrainian artists of the 1920s* [*Sami pro sebe: avtobiohrafii ukrainskykh myttsiv 1920-kh rokiv*], TOV «Vydavnytstvo "Klio"», Kyiv, 640 p. (in Ukrainian).
3. Polishchuk, V. (1922), *Book uprisings : Poems 1919-1921 years* [Knyha povstan: Poezii 1919-1921 rokiv], Vseukrlitkom, Kharkiv, 120 p. (in Ukrainian).
4. Polishchuk, V. (1925), *15 Poems. 1921-1924 years* [*15 poem. 1921-1924 rr.*], DVU, Kharkiv, 296 p. (in Ukrainian).